

**KISHI MEKTEP JASINDAĞI BALALARDIŇ PSIXOLOGIYALIQ
ÓZGESHELIKLARI**

Djaksimuratova Guljamal

Ajiniyaz atındağı NMPI magistratura bólimi

“Pedagogika ham Psixologiya” qániygeligi 2-kurs magistranti

Sherimbetova Zamira

Ilimiy basshi :ps.i.k doc

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11211502>

Annotatsiya. Bul tsezisde kishi mektep jasındağı balalardıñ psixologiyalıq ózgeshelikleri, psixolog alımlardıñ pikirleri haqqında sóz etilgen.

Gilt sóz: Kishi mektep jası, psixologiya, minez-qulıq, tálim motivlari, emotsional.

**PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN OF JUNIOR SCHOOL
AGE**

Abstract. In this thesis, the psychological characteristics of children of junior school age and the opinions of psychologists are discussed.

Key words: Child's school age, psychology, character, educational motives, emotional.

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА**

Аннотация. В данной дипломной работе рассмотрены психологические особенности детей младшего школьного возраста и мнения психологов.

Ключевые слова: школьный возраст ребенка, психология, характер, учебные мотивы, эмоциональный.

Kishi mektep jasındağı balanıñ zárúrli qásiyetlerinen biri, sol jaǵdayda ayırıqsha mútajliklerdiñ bar ekenligi bolıp tabıladı. Bul mútajlikler óz mánisine kóre tek arnawlı bir bilim, kónlikpe hám ilmiy tájriybelerdi iyelewge qaratılmay, bálki oqıwshılıq qálewın sáwlelendiriwden de ibarat esaplanadı. Sol zárúrlıklar tiykarı da balanıñ óz portfeline, jeke oqıw qurallarına, sabaq tayarlaw stolına, kitap qoyıw kiyim shkafın iyelew, úlkenler sıyaqlı hár kúni mektepke barıw qálewi jatadı. Áne sol zárúrlık bala shaxsınıñ qáliplesiwinde, sonıñ menen birge, onıñ sociallasıwında úlken áhmiyetke iye esaplanadı.

Kishi mektep dáwiri 6—7 jastan 9—10 jasqa shekem dawam etedi. Onıñ psixikasi bilim alıwǵa jetetuǵın dárejede rawajlanadı. Kishi mektep jasındağı balanıñ zárúrli qásiyetlerinen biri, sol jaǵdayda ayırıqsha mútajliklerdiñ bar ekenligi bolıp tabıladı.

Bul dáwirde bala, pán tiykarların úyreniw ushın biologiyalıq hám psixologiyalıq tárepten tayın boladı. Fiziologlardın pikirine kóre, 7 jasqa kelip balanıń úlken miy yarım sharları málim darejede rawajlangan boladı. Lekin bul jasta insan miyiniń psixik iskerlikti joybarlaw, basqarıw, baqlaw sıyaqlı quramalı formalarına juwap beretuǵın arawlı bòlimleri ele tolıq qalıplesip bolmaǵan boladı (miydiń bul bòlimleri 12 jasta rawajlanıp boladı). Miydiń basqarıw funksiyaların tolıq qalıplesip bolmaganligi kishi mektep jasındaǵı balalardıń turpayında, xızmetlerin shólkemlestiriwlerinde hám emotsional tarawlarında ayqın kórinetuǵın boladı.

Ayırım 6 jaslı balalar ata-anasınıń qálewi menen ele oqıwǵa tayın bolmay turıp, mektep bosaǵasına qádem qoyadı. Ókiniw menen aytamız, oqıw dawamında intellektual -psixik zorıǵıw áqibetinde hár qıylı keselliklerge shalınıp, fizikalıq hám psixik rawajlanıwda kemshilikler payda boladı. Bunday balalarda bárinen burın mıy strukturasınıń hám nerv psixik processlerdiń mektepte oqıw ushın tolıq jetispegenligi, kóriw háreket koordinatsiyası hám insan mtorikanıń rawajlanbaǵanlıǵı, logikalıq pikir ónimdarlılıǵınıń tómenligi gúzetiledi. Bunnan tısqari motivatsiya, shıdamlılıq táreplerdin ásirese, qálegen dıqqat hám yaddıń qalıplespegenligi, minez-qulqlardı qálegen basqarıw daǵı máseleler, bir sóz menen aytqanda ele «Oqıwshı ishki pozitsiya»sınıń formalanbaǵanlıǵı mektepte oqıwǵa tayın bolmaǵan balalardıń tabıslı ózlestirip ketiwlerine unamsız tásir kórsetedi.

6—7 jaslı mektepke tayın balada «Men sonı qáleymen» motivinan «Men sonı orınlawım kerek» motivı ústinlik qıla baslaydı. Mektepte birinshi klassqa kelgen hár bir oqıwshıda psixik zorıǵıw kúsheyedi. Bul tekǵana onıń fizikalıq salamatlıǵında, bálki minez-qulqında da, mısali, málim dárejede qáweterdiń kusheyiwı, shıdamlılıq aktivliktiń pàseyiwinde kòrinedi.

Balanıń social munasábetler sisteması hám iskerligindegi kardinal ózgerisler onıń organizmindegi barlıq sistemalar hám funksiyalarındaǵı ózgerislerge tuwrı kelip baladan kúshli zorıǵıw hám óz ishki múmkinshiliklerinen tolıq paydalanıw zárúriyatın talap etedi. Mektepke tayın bolǵan baladaǵı bul ózgerisler unamsız áqibetlerdi alıp kelmey, kerisinshe onıń jańa sharayatlarǵa jeńisli kelisiwine járdem beredi.

Mektepke birinshi márte kelgen balada qatar qıyınshılıqlar júzege keledi. Olardıń, áwele, bir qansha mektep qaǵıydalarına baǵınıwı qıyın keshedi. Baslangısh klass oqıwshısı ushın eń qıyın qaǵıyda bul sabaq waqtında tınısh otırıw bolıp tabıladı. Oqıtıwshılar oqıwshılardıń mudami tınısh otırıwlarına háreket qıladı, lekin kem háreketli, passiv, quwatı kem bolǵan oqıwshı ǵana sabaq processinde uzaq waqt tınısh óтира aladı.

Hesh bir oqıtıwshı mektepke birinshi márte kelgen baladan ózi uyrenbegen arifmetik mısal hám máselelerdi sheshiwdi talap etpeydi, biraq ókinish penen aytamız, júdá kóp

oqıtıwshılar olardan qunt penen oqıwın, juwapkerlilikke, tártipke anıq ámel etiwdi talap etedi. Qálegen túrde háreket qılıw uqıbı pútkil kishi mektep dáwiri dawamında qáliplesedi. Psixik iskerliginiń joqarı forması sıyaqlı qálegen minez-qulqlar olardıń qáliplesiwiniń tiykarǵı nızamına boysınadı. Oǵan kóre jańa minez-qulqlar áwele úlkenler menen bolǵan ulıwma iskerlikte júzege kelip, bala sonday minez-qulqlardı shólkemlestiriw múmkinshiliklerin úyrenedi

Hár qanday minez-qulıq hám xızmette oqıtıwshı balanı bahalaydı, oqıwshı sol bahalaw tiykarında bolsa óz-ózin bahalawǵa úyrenip baradı.

Kishi mektep jasındaǵı balalar tálim alıw munasábeti menen logikalıq, yaǵnıy mánisine túsiniw este qaldırıw qábileti ósip baradı. Este qalatuǵın materialdıń kólemi keńeyip baradı, materialdıń mazmunın túsiniw de tereńlesedi hám quramalılasadı. Geyde baslangısh klass oqıwshıları, hátte mazmunı túsiniwli bolǵan materialdı da mánisine itibar bermesten, mexanik túrde úyrenip aladılar.

Respublikamızdıń psixolog alımı E.Ǵ.Goziyevtıń pikirine kóre, bunıń sebepleri tómendegiler:

1) olardıń mexanik yadı basqa yad túrlerine qaraǵanda jaqsılaw rawajlanǵanı ushın da maǵlıwmatlardı áyne, ózgeriwsiz eslep qalıw imkanıyatın beredi;

2) oqıwshılar oqıtıwshı qoyǵan wazıypanı ańlap jetpeydiler, nátiyjede onıń «tuwrı túsindirip ber» degen talabın sózbe-sóz tákirarlaw dep bildiler;

3) olardıń sóylew baylıǵı jetispewshiligi (ilimiy atamalar, til nızamlıqların bilmewi) materialdı dóretywshilik toltırıw, oǵan qosımsha qılıw múmkinshiligi joq ekenligi onı sózbe sóz qaytarıwdı ańlatadı;

4) oqıwshılar tekstti tuwrı usıllar menen eslep qalıwdı bilmeydiler.

Bunday jaǵday sol jastagi balalarda álbette bolıwı kerek emes. Mexanik este qaldırıw kóbinese oqıtıwshılar oqıwshılarında logikalıq yadı ósiriwge jetkilikli itibar bermegen jaǵdaylarda bolıwı múmkin. Tálim processinde oqıw materialınıń mánisin, túrli sawbetlerdi, dálillerdi, ilimiy tiykarların eslep qalıw hám eske túsiriw arqalı oqıwshılarda logikalıq yad rawajlanadı. Birinshi klasstan baslap qálegen eske túsiriw qábileti tez rawajlana baslaydı. Oqıw procesi ushın qálegen este qaldırıw da, qálegenin eske túsiriw de talap etiledi.

Kishi mektep jasındaǵı balalardıń emotsional qásiyetleri. Kishi mektep jasındaǵı oqıwshılardıń sezimleri óziniń turaqlılıǵı, ańlanganlıǵı menen mektepke shekem jastaǵı balalardıń sezimlerinən parıq etedi, bul sezimler ádewir arqayınlıq penen ótedi, bir qansha tereń hám kúshli bolıp qaladı. Kishi mektep jasındaǵı oqıwshılardıń ulıwma emotsional tonusında

kewilli keypiyat, psixik shaqqanlıq keyipi ústinlik etedi. Sabaqlarda hám tánepis waqıtlarındaǵı oynılarda olar kewilli hám shaqqan boladılar. Bunday jaǵday bolsa kishi mektep jasındaǵı oqıwshılardıń emotsional turmısında norma bolıp esaplanadı.

Kishi mektep jasındaǵı balalardıń emotsional turmısı tálim hám tárbiyanıń tásiri astında talay keńeyedi. Mektepge shekemgi jastagi balalardıń sezimlerinden ayrıqsha túrde kishi mektep dáwirinde sezimlerdiń jónelgenliginde úlken qatlamlarǵa bóliniw júzege keledi. Bul jasta joqarı sezimlerdiń barlıq túrleri rawajlanıwdı baslaydı. Kishi mektep jasındaǵı oqıwshılardıń sezim-sezimleri olardıń iskerliginde kórinetuǵın boladı hám rawajlanadı.

Kishi mektep dáwirinde ǵárezsiz tálim motivları da júzege keledi, biraq olar eń ápiwayı formada — bilimlerdi alıw qosımsha dereklerine hám qosımsha kitaplardı waqtı -waqtı menen oqıwǵa qızıǵıwshılıq penen júzege keledi. Social motivlar birinshi klassqa kelgeninde differensial bolmaǵan ulıwma túsiniwden oqıw hám úyreniwdiń zárúrligi sebeplerin tereń ańǵarıwǵa, «ózi ushın» oqıw mazmunın ańlap jetiwge qaray ózgerip, social motivlardı ámeliy xarakter iyelewine baslawshı boladı.

Kishi mektep jasındaǵı balalardıń tiykarǵı iskerligi oqıw esaplanadı. Balanıń mektepke barıwı, onıń psixologiyalıq rawajlanıwı hám minez qulqındaǵı ornı oǵada úlken. Bul dáwirde adep ikramlılıq minez-qulıq qaǵıydaları ózlestiriledi, shaxstıń social baǵdarı quram taba baslaydı. Oqıw iskerligi kishi mektep dáwirindegi balalar psixikasi rawajlanıwındaǵı ózgerislerdi belgilep beredi.

Bul jas dáwirinde ózin biliw hám jeke refleksiya óz imkaniyatları shegarasın ǵárezsiz biliw qábileti retinde qalıpleseı («Bul tapsırmanı sheshe alamanba, yamasa joqpa?», «oni sheshiw ushın maǵan ne irkinish beredi?», háreketiń ishki jobası (málim nátiyjege erisiwdi joybarlaw jáne onı aldınnan kóre alıw kónlikpesi), qálegenlik óz-ózin baqlaw da rawajlanadı. Bala óz turpayın basqara baslaydı. Úyde hám jámiyetlik jaylarında ózin qanday tutıw kerekligi haqqında minez-qulıq normaların anıq túsinedi, úlkenler hám qatarlasları menen shaxslar aralıq munasábette óz emotsiyaların basqara aladı. Minez-qulıq normaları óziniń ishki talabına aylanadı, ol jaǵdayda uyalshaqlıq sezimleri payda boladı. Joqarı sezimler qalıpleseı: estetik, ruwxıy, adep ikramlılıq (joralıq, muńlaslıq, ádalatsızlıqqa shiday almaslıq). Lekin soǵan qaramay kishi mektep jasındaǵı bala ushın etikalıq tárepten turaqlı emeslik, munasábetler hám keshirmelerdiń turaqlı emesligi tãn bolıp tabıladı.

REFERENCES

1. Абрамова Г.С. Практическая психология.- Екатеринбург: Деловая книга, 1999. – 512 с.
2. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. – Тошкент: А.Қодирий номидаги нашриёт, 1993. – 224 б.
3. Абу Райҳон Беруний. Феруза (Жавоҳирлар ҳақида нақл ва ҳикоятлар). – Тошкент: А.Қодирий номидаги нашриёт, 1993. – 96 б.
4. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебник для студентов вузов.- М.,Академический проект, 2001. – 704 с.
5. Адизова Т.М., Усманова Э.З., Тўлаганова Г.К. Кичик мактаб ёшининг психологик муаммолари. Бу тўпламда: Психологик тузатиш ишларининг айрим жиҳатлари. – Тошкент.: Ўқитувчи, 1995. Б. 3-12.
6. Александрова Я.А. Неврозы детей младшего школьного возраста. СПб.: Диля, 2001. С. 87-95.
7. Бердиев Г. Бошланғич синф ўқувчиларида шахслараро муносабатларнинг ўзига хос хусусиятлари: (Ақлий ривожланиши сустлашган болалар мисолида): Автореф. психол. фанлари номзоди. – Тошкент: 2000.- 21 б.
8. Бекниязова Л.Б. Психологические особенности адаптации у младших подростков.Псих.ф.н.....дис. –Тошкент, 2003. -161 б.